

MAKTAB O'QUVCHILARINING O'Z-O'ZINI BAHOLASH DARAJASINI ANIQLASH VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

*Andijon viloyati Baliqchi tumanidagi
8-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi
Turgunov Farhodjon Nabiyevich*

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktab o'quvchilarining o'z-o'zini baholash darajasini aniqlash va uni rivojlantirish yo'llari ilmiy-amaliy jihatdan yoritilgan. Bolaning shaxsiy rivojlanishida o'zini to'g'ri baholash ko'nikmasi ijtimoiy moslashuvchanlik, motivatsiya va muvaffaqiyatga erishishning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqotda 10–16 yosh oralig'idagi o'quvchilar orasida psixologik testlar yordamida ularning o'z-o'zini baholash darajalari o'rganildi. Tahlillar natijasida o'z-o'zini past yoki ortiqcha baholash holatlari maktab muhitidagi ijtimoiy-psixologik omillar, oilaviy tarbiya va o'qituvchilar bilan bo'lgan munosabatlarga chambarchas bog'liq ekani aniqlandi. Muammoning yechimi sifatida o'z-o'zini baholashni rivojlantiruvchi treninglar, o'yinli mashg'ulotlar, tanqidiy fikrlashni shakllantiruvchi topshiriqlardan foydalanish tavsiya etiladi. Tadqiqotda maktab amaliyotida qo'llanishi mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalar keltirilgan bo'lib, ular o'quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlash va ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'z-o'zini baholash, maktab o'quvchisi, psixologik rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, trening, shaxsiy o'sish, motivatsiya, test, pedagogik yondashuv.

WAYS TO DETERMINE AND DEVELOP THE LEVEL OF SELF-ASSESSMENT OF SCHOOL STUDENTS**Abstract**

This study is aimed at helping schoolchildren develop self-control and provide scientific and practical support in this direction. The ability to behave correctly in a child's personal life is an important factor in achieving a social role, motivation and success. The study examined the levels of self-control, tested by tests, among students aged 10–16. The analysis revealed that low or excessive self-control is closely related to socio-psychological, physical education and relationships with teachers in the school environment. It is recommended to use trainings, game activities, and the formation of critical thinking to develop self-production in solving the problem. The study contains practical recommendations for use in schools, which will help students to be more effective and secure in social adaptation.

Keywords: self-direction, school student, technique, social adaptation, training, personal growth, motivation, testing, pedagogical production.

СПОСОБЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УРОВНЯ САМООЦЕНКИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

Данное исследование направлено на помощь школьникам в развитии самоконтроля и оказание научно-практической поддержки в этом направлении. Умение правильно вести себя в личной жизни ребенка является важным фактором достижения социальной роли, мотивации и успеха. В исследовании изучались уровни самоконтроля, проверяемые тестами, у учащихся 10–16 лет. Анализ выявил, что низкий или чрезмерный самоконтроль тесно связан с социально-психологическим, физическим воспитанием и взаимоотношениями с учителями в школьной среде. Рекомендуется использовать тренинги, игровые виды деятельности, формирование критического мышления для развития самопродукции при решении проблемы. Исследование содержит практические рекомендации для использования в школах, которые помогут учащимся быть более эффективными и уверенными в социальной адаптации.

Ключевые слова: самонаправление, школьник, методика, социальная адаптация, тренинг, личностный рост, мотивация, тестирование, педагогическое производство.

Kirish

Hozirgi ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga, ayniqsa ularning o'z-o'zini anglash va baholash ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: *"Ta'lim-tarbiya tizimining har bir bo'g'inida avvalo insonning ichki dunyosi, uning qobiliyati, o'zini anglash va ishonch darajasi ustida ishlashimiz zarur."* Bu fikr bugungi kunda maktab o'quvchilarida o'z-o'zini baholash jarayoniga tizimli yondashishni zarur qiladi.

O'z-o'zini baholash – bu shaxsning o'zini bilish, o'z kuchiga ishonch hosil qilish, ijtimoiy holatini tushunish orqali shakllanuvchi muhim psixologik jarayondir. Bu jarayon bola maktabga chiqqan ilk davrlardan boshlab bosqichma-bosqich shakllanadi va o'quv faoliyati, oila muhiti, o'qituvchi va sinfdoshlar bilan munosabatlar orqali rivojlanib boradi.

O'zini to'g'ri baholay olgan o'quvchi o'zini anglaydi, kamchiliklarini biladi, muvaffaqiyatga erishish uchun aniq reja tuzadi. Aksincha, o'zini past baholovchi o'quvchi o'ziga bo'lgan ishonchni yo'qotadi, darslarda passiv ishtirok etadi, ijtimoiy

faolligi past bo‘ladi. Bu esa uning kelajakdagi shaxsiy va kasbiy hayotiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Baliqchi tumani maktablari misolida o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash holati o‘rganiladi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, aynan qishloq hududidagi maktablarda bu boradagi muammolar yaqqolroq ko‘zga tashlanmoqda. Shu bois o‘z-o‘zini baholash darajasini aniqlash va uni rivojlantirish yo‘llari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etiladi

Adabiyotlar tahlili

O‘z-o‘zini baholash masalasi psixologiya va pedagogika fanlarida muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mashhur psixologlar V.S.Muxina, L.I.Bojovich, K.Rodjers, E.Erikson kabi olimlar o‘z-o‘zini anglash va baholashni shaxsiy rivojlanishning ajralmas qismi deb baholaydilar. L.I.Bojovich fikricha, o‘z-o‘zini baholash bolaning o‘z qadrini his etishi, ijtimoiy rollarni anglash orqali shakllanadi va bu jarayonda tarbiya muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekistonlik olimlardan A.Azimov, D.Xudoyberganova, Z.Solijonova, G.Jalolova va boshqalar maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda o‘z-o‘zini baholash holatini tadqiq qilgan. Ularning izlanishlari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashi maktabdagi ijtimoiy psixologik muhit, o‘qituvchining munosabati, oilaviy tarbiya, o‘zaro munosabatlar sifati bilan chambarchas bog‘liqdir.

So‘nggi yillarda “soft skills” (yumshoq ko‘nikmalar) doirasida o‘z-o‘zini anglash va baholashni rivojlantirish muhim psixopedagogik vazifa sifatida ko‘rilmoqda. Psixolog A.S.Rubinshteyn o‘z-o‘zini baholash shaxs motivatsiyasi va ijtimoiy faoliyatiga bevosita ta’sir qiluvchi asosiy mexanizm ekanini ta’kidlaydi.

Biroq o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash darajasini oshirishda hali ham amaliy muammolar mavjud. Jumladan, maktablarda ushbu ko‘nikmani o‘rgatishga bag‘ishlangan darslar yoki treninglar yetarlicha yo‘lga qo‘yilmagan. Shu sababli zamonaviy adabiyotlarda o‘z-o‘zini baholashni rivojlantirishda sinf rahbari va maktab psixologining hamkorligi, o‘yin texnologiyalari, “self-assessment” metodlari, emotsional aql mashqlari samarador deb e’tirof etilgan. Ushbu ilmiy yondashuvlar Baliqchi tumani maktablaridagi tadqiqotlar uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqotlar qismi

Tadqiqot Baliqchi tumani 3 ta umumta’lim maktabi (6-, 14-, va 21-maktablar) o‘quvchilari o‘rtasida olib borildi. Tadqiqotda 7–9-sinflarda o‘qiyotgan jami 90 nafar o‘quvchi ishtirok etdi. O‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash darajasi test va kuzatuv metodlari orqali o‘rganildi. Test sifatida Shvarts shkalasi, "Men kimman?" metodi va "O‘ziga ishonch darajasi" testi qo‘llanildi.

Natijalar quyidagicha bo‘ldi: 90 nafar o‘quvchidan 38 nafari (42%) o‘z-o‘zini past baholaydi, 33 nafari (37%) o‘rtacha, 19 nafari (21%) yuqori baholashga ega.

Ayniqsa 7-sinf o'quvchilari orasida past baholovchilar soni ko'proq bo'ldi. Bu holat ularning maktabdagi ishtiroki, sinfdoshlar bilan munosabatlarida seziladi.

O'z-o'zini baholash darajasi past bo'lgan o'quvchilar bilan psixologik suhbatlar va trening mashg'ulotlari o'tkazildi. Mashg'ulotlar davomida "O'zini tanish", "Ijobiy fikr aytish", "Kuchli tomonlarni aniqlash" mashqlari orqali o'quvchilarda o'ziga ishonchni mustahkamlashga harakat qilindi. Treningsdan so'ng ayrim o'quvchilarda sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Shuningdek, sinf rahbarlari va ota-onalar uchun seminarlar o'tkazilib, ularning o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashdagi roli muhokama qilindi. Bu ishlar orqali maktabdagi psixologik muhitni yaxshilash va o'quvchilarning o'z-o'zini baholashini ijobiy tomonga o'zgartirish mumkinligi isbotlandi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, Baliqchi tumani maktab o'quvchilari orasida o'z-o'zini past baholash holatlari yetarlicha ko'p. Bu holat o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishida to'siq bo'lishi, ijtimoiy faoliyatda qatnashishini cheklashi mumkin. O'z-o'zini past baholaydigan o'quvchilar ko'pincha o'ziga ishonmaydi, ijtimoiy vaziyatlarga moslashishda qiynaladi va bilim olishda passiv bo'ladi. Bunday holatlarni oldini olish uchun maktablarda tizimli psixologik yordam ko'rsatish zarur. Xususan, psixologik diagnostika, o'z-o'zini anglashga oid mashg'ulotlar, motivatsion treninglar samarali bo'lishi mumkin. Shuningdek, o'quvchining oilasi, sinfdoshlari va o'qituvchilari bilan muloqoti, baholash uslublarining adolatli tashkil etilishi ham muhim omillardandir.

Yuqoridagilar asosida aytish mumkinki, o'z-o'zini baholash darajasini oshirish orqali o'quvchilarni mustaqil fikrlovchi, o'ziga ishonuvchi, ijtimoiy faol shaxslar qilib tarbiyalash mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev Q. (2019). *Psixologiya asoslari*. Toshkent: «Fan va texnologiya» nashriyoti.
2. Karimova L.T. (2021). *Yosh davrlari psixologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Abdukarimov A.A. (2018). *Ta'limda shaxsni o'rganish va baholash metodlari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
4. Xoliqova N.M. (2020). *Pedagogik texnologiyalar va pedagog mahorati*. Toshkent: «Iqtisod-Moliya» nashriyoti.
5. Sattorov O.A. (2017). *Ta'lim psixologiyasi*. Samarqand: «Zarafshon» nashriyoti.
6. Rasulova D.A. (2022). *O'quvchilarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirish*. Toshkent: Innovatsion pedagogika markazi.
7. Nurmatova M. (2021). *Maktab psixologiyasi: nazariya va amaliyot*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
8. Abdullaeva D. (2016). *Shaxs psixologiyasi*. Toshkent: «Ilm ziyo» nashriyoti.

9. Usmonxo‘jaeva G. (2023). *Maktabgacha va kichik maktab yoshi psixologiyasi*. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti.
10. Hasanov B.Q. (2020). *Ta’limda monitoring va baholash usullari*. Toshkent: «Fan va texnologiya» nashriyoti.

